

УДК 338.1

Г.Я. ГЛУХА, кандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті удосконалено систему показників економічного зростання на основі виділення основних типологічних ознак: кількісні/якісні показники, абсолютні/відносні показники, макроекономічні/мікроекономічні показники, прямі/непрямі показники. Проаналізовано економічний зміст, сферу застосування зазначених груп показників, а також тенденції зміни основних показників в Україні та світі.

Ключові слова: економічне зростання, показники економічного зростання, кількісні та якісні показники економічного зростання, абсолютні та відносні показники економічного зростання, ВВП, темпи зростання ВВП, темпи приросту ВВП, ВВП на душу населення.

Вступ. Існує декілька центральних питань у дослідженні економічного зростання: «що зумовлює фундаментальні розходження у рівні життя по усьому світі?», «чи можуть країни, що розвиваються, в остаточному підсумку наздогнати розвинені?», «якщо ні, то чому?», «чи відіграє державна політика важливу роль у цьому процесі, або ж розвиток залежить тільки від ринкових механізмів?». Пошукам відповіді на ці питання присвячено практично всі дослідження у сфері економічного зростання та розвитку.

У результаті досліджень до теперішнього часу виявлено закономірності економічної динаміки, визначено фактори й умови економічного зростання, сформувалися різні теорії економічного зростання.

Методологічні основи економічного розвитку та зростання, їхні сутнісні ознаки закладено у працях таких закордонних учених, як Ф. Акобіров [1], Г. Колодко [2], Б. Кузик [3], Л. Рафікова [4], В. Слуцкер [5], В. Чаплюк [6], Л. Чередниченко [7], Й. Шумпетер [8], Ю. Яковець [3] та ін.

Вагомий внесок у цей напрям наукових досліджень здійснили такі українські вчені, як В. Геєць [9], М. Демченко [10], О. Івашина [11], М. Лізун [12], В. Матвє-

єва [13], Л. Проданова [14], А. Семенов [15] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, важливою проблемою дослідження економічного зростання залишається проблема вимірювання та оцінювання економічного зростання. Вимірювання економічного зростання є підставою для визначення рівня розвитку країни та віднесення до певної класифікаційної групи. При цьому зазвичай ураховуються показники, що відносять до різних сфер – економічної, політичної, культурної та ін. Комплексна система різнопланових показників дає можливість більш точно поділити країни у світовій економіці за групами, у які будуть входити національні економіки, що характеризуються загальними або близькими параметрами, подібною інституційною структурою, близькими принципами організації виробництва. Це дає можливість оцінити перспективи їх зростання або розвитку, а також сформувати дійовий механізм державного регулювання макроекономічних процесів.

Таким чином, на наш погляд, є необхідність побудови системи показників економічного зростання, яка б давала можливість більш комплексно оцінювати економічне зростання. Крім того, автором

у ході аналізу наукових джерел виявлено ряд дискусійних підходів щодо класифікації показників економічного зростання. Так, виділення абсолютних та відносних показників економічного зростання, на наш погляд, потребує уточнення.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є побудова системи показників економічного зростання на основі виділення основних типологічних ознак, систематизація показників економічного зростання, а також, аналіз тенденцій зміни цих показників в Україні та світі.

Результати дослідження. По-перше, зауважимо, що показники, або індикатори економічного зростання – це величини, які характеризують стан економічної системи. Їх динаміка задається статистичним рядом та дозволяє визначити тенденції зростання економіки та спрогнозувати майбутні зміни.

Ми пропонуємо побудувати систему показників економічного зростання виходячи з виділення чотирьох типологічних ознак: кількісні/якісні показники, абсолютні/відносні показники, показники макrorівня/мікрорівня, прямі/непрямі показники. Результати типізації показників економічного зростання наведено на рис. 1.

При визначенні системи показників економічного зростання необхідно розрізнити кількісні та якісні показники економічного зростання. У науковій літературі для кількісного оцінювання економічного зростання використовуються як абсолютні, так і відносні індикатори.

При аналізі економічного зростання найчастіше застосовуються три групи базових індикаторів економічного зростання: зміна абсолютних кількісних показників, зміна відносних кількісних показників, зміна якісних показників.

До першої групи більшість авторів відносять: річні темпи зростання ВВП, річні темпи зростання національного доходу, річні темпи зростання чистого національного продукту, національне багатство, величина золотовалютних резервів.

До другої групи – ВВП на душу населення, наявний доход на душу населення, споживання на душу населення та ін.

Третю групу складають якісні показники, такі як галузева структура економіки, рівень розвитку інфраструктури, освітній рівень людей, рівень здоров'я населення, ступені соціальної та політичної стабільності, екологічний стан, розвиток різного роду інститутів, інакше кажучи, фактори економічного добробуту.

Проте річні темпи зростання ВВП, річні темпи зростання національного доходу, річні темпи зростання чистого національного продукту, на думку автора, нецільно класифікувати як абсолютні показники.

Справа у тому, що у статистичному аналізі абсолютні показники – це показники, які отримано прямо у процесі статистичного спостереження, як результат виміру, підрахунку або оцінки кількісної ознаки, що відображає рівень розвитку будь-якого явища або процесу. Абсолютні величини завжди мають розмірність.

Відносні показники є результатом порівняння, відношення двох абсолютних величин. У статистиці використовуються такі види відносних величин: відносна величина виконання плану, відносний показник динаміки, відносний показник структури, відносний показник координації, відносний показник інтенсивності, відносний показник порівняння. Тому, на наш погляд, такі показники, як річні темпи зростання ВВП, річні темпи зростання національного доходу, річні темпи зростання чистого національного продукту за змістом – це відносні показники динаміки. Відповідно, у нашому типізаційному полі ми будемо відносити їх до групи відносних показників.

Якісні показники у силу того, що вони не мають кількісного виміру, можуть мати оціночну форму. Тому пропонується вважати якісні показники псевдопоказниками.

Якісні показники економічного зростання можна умовно поділити на дві категорії. Перша – показники, які характеризують соціальні аспекти економічного зростання. Це показники освітнього рівня населення, середня тривалість життя, здоров'я населення, ступінь соціальної

<i>Індикатори макрорівня</i>	<p><i>Кількісні відносні</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Темпи зростання (приросту) ВВП – Темпи зростання (приросту) національного доходу 	<p><i>Кількісні абсолютні</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Реальний ВВП – Національне багатство 	<p><i>Якісні</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Галузева структура економіки – Рівень розвитку інфраструктури – Ступінь соціальної та політичної стабільності – Екологічний стан – Розвиток інститутів
<i>Індикатори мікрорівня</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Продуктивність праці / трудомісткість продукції – Фондовіддача / капіталомісткість – ВВП на душу населення – Наявний дохід на душу населення – Споживання на душу населення – Іноземні інвестиції на душу населення 	<ul style="list-style-type: none"> – Золотовалютні резерви – Торговельний баланс – Іноземні інвестиції – Інвестиції в основний капітал – Інвестиції у людський капітал – Грошові агрегати – Швидкість обороту грошей – Рівень цін – Рівень безробіття 	<ul style="list-style-type: none"> – Сукупний випуск по секторах – Прибутки бізнесу – Сільськогосподарське виробництво – Видобуток природних ресурсів – Виробництво товарів повсякденного попиту – Процентні ставки – Рівень банкрутств
	<i>Прямі індикатори</i>		<i>Непрямі індикатори</i>

Рис. 1.2. Показники економічного зростання

та політичної стабільності, екологічний стан. Друга категорія якісних показників – це структурні показники, такі як галузева структура економіки, розвиток інститутів, рівень розвитку інфраструктури.

Індикатори макrorівня – це ті індикатори, які характеризують національну економіку в цілому і не можуть бути агреговані без втрати свого економічного змісту до рівня окремих суб'єктів національної економіки. Відповідно, найбільш продуктивно вони використовуються для оцінки загального потенціалу економіки з точки зору можливостей економічного зростання. Індикатори мікрорівня характеризують вплив економічного зростання на окремих суб'єктів і тому можуть бути використані для аналізу розподілу результатів зростання.

Прямі індикатори характеризують результати економічного зростання у явному вигляді і завжди піддаються кількісній оцінці. Непрямі індикатори такої оцінці можуть бути піддані не завжди і характеризують результати зростання опосередковано, через зміни цільових показників добробуту суспільства. Використання прямих та непрямих індикаторів пов'язане з функціями економічної науки, до яких належить позитивна (з двома складовими – дескриптивною та прогностичною) та нормативна. Відносні кількісні показники зручні для опису економічного зростання і тому саме вони фігурують у математичних моделях. Крім опису, моделі використовують і для прогнозування, але у такому випадку виникає потреба оцінити цільові параметри зростання. Частково це можна зробити кількісно за допомогою абсолютних кількісних показників. Проте велика частина того, заради чого суспільство прагне економічного зростання такої кількісної оцінки не має. Однак такі якісні показники вкрай необхідні для повноти аналізу досягнутих результатів і (що, мабуть, навіть більш важливе) для оцінки сталості економічного зростання.

Далі розглянемо економічний зміст, сфери застосування та основні тенденції змін основних показників економічного зростання.

Основний зміст економічного зростання полягає у збільшенні економічного потенціалу країни, потужності її економіки, тобто у збільшенні реального ВВП. Тому важливими показниками економічного зростання на макrorівні є абсолютні показники реального ВВП та національного багатства.

Показники ВВП у 2012 р. для найбільш розвинених країн та України наведено у табл. 1. У першу п'ятірку країн за величиною ВВП у 2012 р. увійшли США, Китай, Індія, Японія, Німеччина. Україна посідає 38 місце у світі.

Таблиця 1

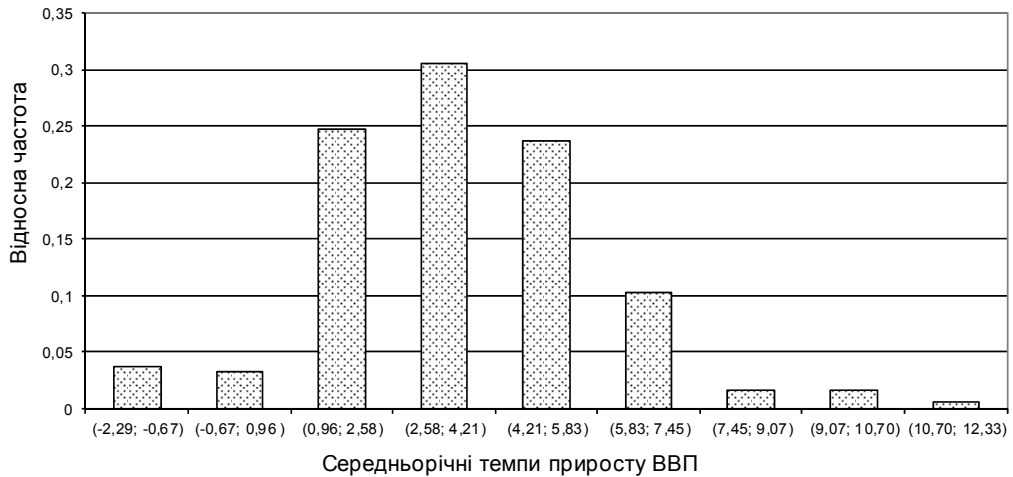
ВВП, обчислений за ПКС, у 2012 р., трлн дол. США (складено за даними МВФ) [16]

Місце у світовому рейтингу	Країна	ВВП (\$ трлн)
1	США	15684,75
2	Китай	12405,67
3	Індія	4684,37
4	Японія	4627,89
5	Німеччина	3197,07
...	...	...
38	Україна	335,17

Наведений на рис. 2 графік частоти розподілу середньорічних темпів приросту ВВП країн світу дає можливість оцінити інтервал варіації цього показника у світі – від майже – 2,29% до 12,33%, а також середні темпи проросту ВВП – 3,73%. Необхідно також відзначити, що, за розрахунками автора, темпи зростання, які близькі до середнього, характерні для 57 країн. Україна із середніми темпами приросту 3,89% також входить до цього інтервалу.

Крім того, проаналізовано середньорічні темпи зростання ВВП за паритетним курсом для усіх країн світу у 1992–2012 рр., а також окремо динаміка для розвинутих країн, країн з ринком, що формується, та країн, що розвиваються.

Такі показники, як реальний ВВП та темпи зростання ВВП дають уявлення про економічний потенціал, масштаби та динаміку національної економіки, але не дозволяють оцінити рівень життя населення. Більш точним показником рівня

Рис. 2. Частота розподілу середньорічних темпів приросту ВВП країн світу за період від 1990 р. до 2012 р. (розраховано автором на основі даних МВФ) [16]

добробуту, який використовується у міжнародних зіставленнях є показник реального ВВП на душу населення, який показує вартість товарів та послуг, що припадає на одного мешканця країни. Він дозволяє пов'язати динаміку національного виробництва з добробутом населення і характеризує рівень життя.

Так, якщо поділити абсолютний розмір ВВП на кількість населення, рангові місця у таблиці економічних потенціалів країн зміняться для деяких із них досить суттєво. За показником ВВП на душу населення за паритетним курсом у лідери виходять Катар (\$102221 ВВП на душу населення), Люксембург (\$79785) та Сінгапур (\$60409). США з показником ВВП на душу населення \$49922 зберігають місце серед найрозвиненіших країн, але опиняються на 7-му місці [16].

Середній рівень ВВП на душу населення у світі, розрахований за даними МВФ, складає \$14874. Україна займає 105-те місце (\$7374). Випереджають її Росія, яка знаходиться на 55-му місці (\$17709), Білорусь – 62-ге місце (\$15634), Казахстан – 69-те місце (\$13893) та Туркменістан – 96-те місце (\$8718). На останньому місці Демократична республіка Конго з показником \$369 ВВП на душу населення.

Розрахунок показників ВВП/ВНП на душу населення є основою міжнарод-

них класифікацій, які виділяють розвинені країни та країни, що розвиваються. Так, до числа розвинених країн (країн з високим рівнем доходів з душовим виробництвом ВВП більше 12 тис. дол. на рік) у 2012 р. належали 77 країн світу. Серед країн СНГ тільки три країни – Росія, Білорусь та Казахстан – мають ВВП на душу населення більше загальноєвропейського рівня \$12000.

Що стосується основних тенденцій зміни показника середнього ВВП на душу населення у світі, то на рис. 3 наводиться динаміка цього показника по усіх країнах, по групі розвинутих країн, а також по групі країн з ринком, що формується, та країн, що розвиваються.

Аналіз тенденцій зміни середнього значення ВВП на душу населення за роками у світі за 1992–2012 рр. при позитивній тенденції показників по вказаних групах країн демонструє суттєве збільшення розриву між середнім ВВП на душу населення між розвинутими країнами та країнами з ринком, що формується, і країнами, що розвиваються: якщо у 1992 р. розрив становив 14 тис. дол., то у 2012 р. він оцінюється у 28 тис. дол.

На рис. 4 наведено динаміку ВВП на душу населення у цілому по групі країн з ринком, що формується, та країн, що розвиваються, а також окремі тенденції по країнах Центрально-Східної Європи та

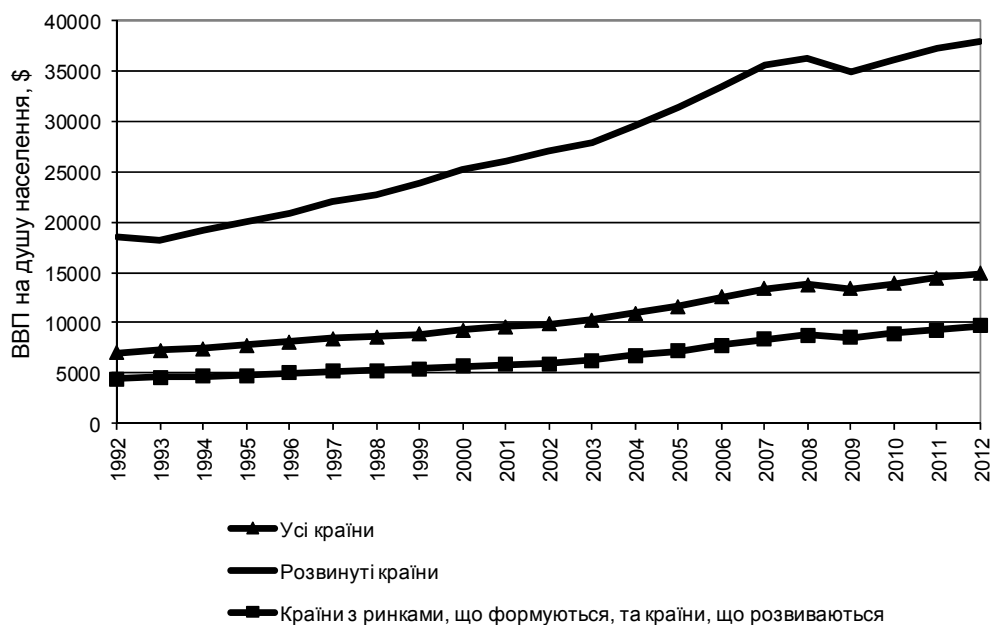

Рис. 3. Тенденції зміни середнього значення ВВП на душу населення у світі за 1992–2012 рр. (за даними МВФ) [16]

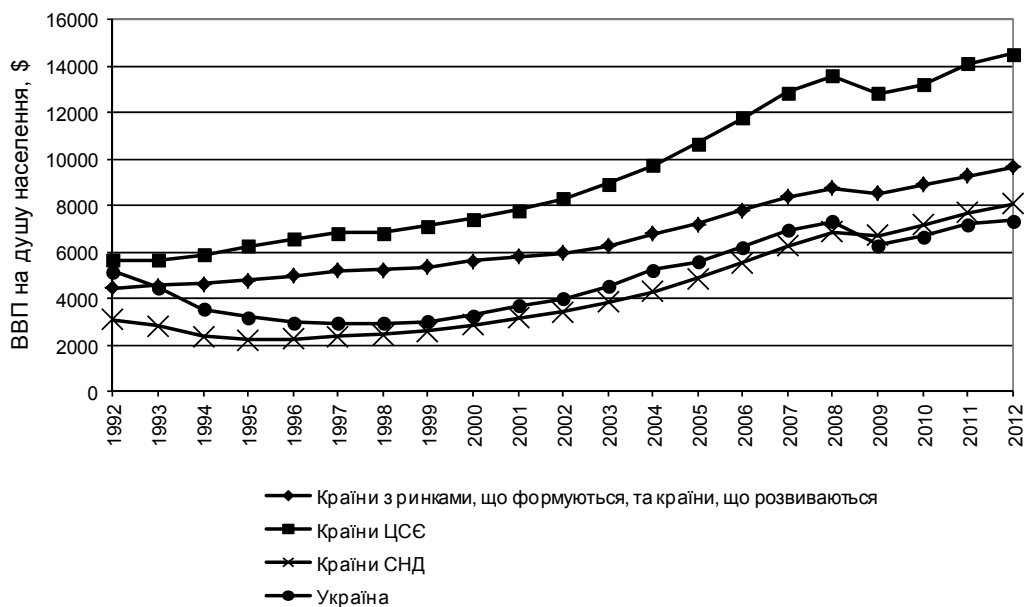

Рис. 4. Тенденції зміни середнього значення ВВП на душу населення у світі за 1992–2012 рр. по групі країн з ринком, що формуються, та країн, що розвиваються (за даними МВФ) [16]

країнах СНД та окремо по Україні. Ми бачимо, що Україна демонструє тенденції близькі до інших країн СНД.

Зростання ВВП на душу населення показує, що добробут збільшується. Цей показник суттєво залежить від темпів приросту населення. Про економічне зростання можна говорити, якщо відбувається зростання рівня добробуту, а саме збільшення ВВП відбувається більшими темпами, ніж темпи зростання населення. Ситуація, за якої збільшення ВВП на душу населення зростає за рахунок зменшення чисельності населення не є економічним зростанням. Крім того, при зростанні населення більшими темпами, ніж зростання реального ВВП знижується рівень життя, що також не можна вважати економічним зростанням. Таким чином, у подальших дослідженнях доцільним буде порівняння динаміки реального ВВП та темпів зростання населення в Україні.

Висновки. Виділення основних показників, які характеризують економічне зростання, є важливою підставою для оцінювання та прогнозування економічного зростання.

Оцінити економічне зростання можна за допомогою функціональної залежності між показниками економічного зростання та факторами, які впливають на економічне зростання, що, на думку автора, потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Акобиров Ф.О. Факторы и условия трансформации модели экономического роста в посткризисной динамике: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01 / Акобиров Фируз Олимович; место защиты: СПб., гос. ун-т экономики и финансов. – СПб., 2010.
2. Колодко Г. Глобализация и сближение уровней экономического развития / Г. Колодко // Вопросы экономики. – 2000. – № 10. – С. 4–26.
3. Кузык Б.Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва / Б.Н. Кузык, Ю.В. Яковец. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2004. – 632 с.
4. Рафикова Л.А. Взаимодействие экономического развития и экономического роста в современной экономической системе: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01 / Рафикова Лариса Анатольевна; место защиты: Казан. гос. техн. ун-т им. А.Н. Туполева. – Казань, 2007.
5. Слуцкер В.И. Эффективный экономический рост в глобализирующейся экономике: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.01 / Слуцкер Владимир Иосифович. – Саратов, 2006.
6. Чаплик В.З. Экономический рост в условиях трансформируемой хозяйственной системы: теория и практика: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.01 / Чаплик Владимир Захарович; Место защиты: Рос. гос. социал. ин-т. – М., 2007.
7. Чередниченко Л.Г. Концептуальные основания экономического роста в трансформируемой хозяйственной системе: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.01 / Чередниченко Лариса Геннадьевна. – М., 2004.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 401 с.
9. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) [за ред. В.М. Гейця]. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
10. Демченко М.Ю. Регулювання валютного курсу та його вплив на економічне зростання: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.03 / М.Ю. Демченко; Черніг. держ. ін-т економіки і упр. – Чернігів, 2012. – 20 с.
11. Івашина О.Ф. Інституалізація економічного розвитку: [монографія] / О.Ф. Івашина. – Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2009. – 283 с.
12. Лізун М.В. Випереджаюче економічне зростання: міжнародний та український аспекти: автореф. дис. ... канд. экон. наук / М.В. Лізун. – Терноп. нац. экон. ун-т. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
13. Матвеева В.Ю. Зовнішньоторговельна детермінанта розвитку національної економіки: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.03 / Матвеева Вікторія Юріївна; Донецький національний університет

економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Донецьк, 2010. – 23 с.

14. Проданова Л.В. Економічне зростання й економічний розвиток: методологія і теорія: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.01 / Л.В. Проданова; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2012. – 36 с.

15. Семенов А.Ю. Вплив діяльності фінансових установ на економічне зростання

України: автореф. дис. ... канд. екон. наук 08.00.08 / А.Ю. Семенов; ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». – Суми, 2011. – 22 с.

16. International Monetary Fund / Data and Statistics // www.imf.org.

В статтю усовершенствована система показателів економічного зростання на основі виділення основних типологічних ознак: кількісні/якісні показателі, абсолютні/відносні показателі, макро/мікроекономічні показателі, прямі/косвенні показателі. Проаналізовані економічний зміст, сфера застосування окремих груп показателів, а також тенденції зміни основних показателів в Україні і світі.

Ключевые слова: *економічний зростання, показателі економічного зростання, кількісні і якісні показателі економічного зростання, абсолютні і відносні показателі економічного зростання, ВВП, темп зростання ВВП, темп приросту ВВП, ВВП на душу населення.*

The article's author improved economic growth indicators system and proposed their following classification: quantitative/qualitative, absolute/relative, macro/micro economic, direct/indirect indicators. The sphere of their implication and shifts in trends of Ukraine's major indicators has been analyzed.

Key words: *economic growth, economic growth indicators, qualitative and quantitative economic growth indicators, absolute and relative economic growth indicators, GDP, GDP growth indicators, GDP per capita.*

Одержано 3.09.2013.